

KASZUBSKI OGRÓD LITERACKICH RÓŻNORODNOŚCI PROFESORA TADEUSZA LINKNERA

T. Linkner, *Kaszubski wirydarz wszelkich treści pelen*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2021, ss. 314

już to do literatury (‘uporządkowany, zamknięty zbiór tekstów, ułożony według jasno określonych zasad’) – tu jednak autor wyraziście i czytelnie sprecyzował przedmiot swoich pogłębionych badań, kontekstualnych analiz i prze-

Tadeusz Linkner – historyk literatury, krytyk literacki, publicysta, działacz społeczny, edytor, profesor zwyczajny Uniwersytetu Gdańskiego, autor blisko tysiąca publikacji, w tym ok. 50 książek (autorskich, współautorskich oraz pod redakcją) – fascynuje rozległością badań naukowych, pracowitością oraz „giętkością” języka swych opracowań. Najlepszym dowodem takiej konstatacji, i to w całej rozciągłości, jest ostatnia jego książka, zatytułowana *Kaszubski wirydarz wszelkich treści pelen* (Linkner 2021). Wprawdzie pojęcie „wirydarza” (od łac. *viridarium* ‘ogród, park’) w historii i kulturze ma niejedno, jak się okazuje, znaczenie – albowiem odnosi się już to do architektury i sztuki (‘kwadratowy lub prostokątny ogród otoczony krzągankami, głównie w zabudowaniach klasztornych, bądź dziedziniec w domach mieszkal-

¹ jan.walkusz@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-6188-6875>

konujących, bo popartych obfitym materiałem źródłowym, wniosków. Dał w ten sposób niekwestionowany dowód erudycji i kompetencji, dodatkowo wzmocniony precyzyjnym wyjaśnieniem tytułu z odwołaniem się do analogicznych inicjatyw w historii literatury. W tym celu T. Linkner przywołuje Jakuba T. Trembeckiego (1910–1911) oraz Wacława Potockiego (1907), lecz można było też odwołać się do podobnej konwencji, obecnej u pisarzy dwudziestowiecznych: Adama Wiślickiego (*Wirydarz albo ogród zaklęty*) i Czesława Miłosza (*Ogród nauk*, Paryż 1979).

Bogaty i zróżnicowany zbiór tekstów T. Linknera z całą pewnością można – aczkolwiek w wielkim uproszczeniu – sprowadzić do czterech bloków tematycznych, odnoszących się wszak do szeroko pojętej problematyki kaszubskiej: jest zatem część mityczno-mitologiczno-demonologiczna (*Słowiańska Atlantyda*, s. 9–26; *Profesor o kaszubskiej mitologii i demonologii*, s. 27–33; *Kaszubski Panteon Aleksandra Labudy*, s. 34–42; *Z literackiej demonologii i mitologii Kaszubów*, s. 43–64; *Mitologia i demonologia w „pigulach ze starej apteki”*, s. 65–75); jest dział traktujący o czarownicach, sabacie, bajkach i legendach z oczywistym odniesieniem do treści przekazów mitologicznych (*Czarownica i sabat*, s. 76–87; *Kaszuby w kociewskich legendach i podaniach Frydrychowicza*, s. 88–91; *Folklorystyczny wygłos zapomnianego i „Bałtyckie mitopeje”*, s. 91–106; *Po lekturze „Bajarka kaszubskiego”*, s. 107–120; *Ku antologii kaszubskiego humoru*, s. 121–124; *Wielkanocna powiastka*, s. 125–129); obszerna część poświęcona kaszubskim pisarzom i artystom osadzonym w kontekście ich losów życiowych i oddziaływania społecznego tudzież badaczom kultury kaszubskiej (*O Wdzydzach i kaszubskim malarzu*, tj. o ks. Leonie Heykem, Janie Karnowskim i Kazimierzu Jasnochu (1886–1966), s. 130–142; *Na kaszubski rok Mrongowiusza i polski Kolberga*, s. 143–154); oraz młodopolska promocja i popularyzacja Kaszub i morza (*Kaszubski wiersz niekaszubskiego poety*, tj. Józefa Szymta, s. 155–171; *Promocja kaszubskiego brzegu* o Bernardzie Chrzanowskim, s. 184–198; *Władysława Orkana głos znad morza*, s. 199–214; *Czyje te kaszubskie wiersze?* – o Maryli Wolskiej, s. 215–227).

Jako że prof. T. Linkner jest jedynym, który tak gruntownie i wieloaspektowo – zresztą już od dawna – zajmuje się mitologią i demonologią kaszubską (dość w tym miejscu wskazać tylko na jego druki zwarte, m.in.: Linkner 1987, 1991, 1996, 1998, 2014), łatwo zrozumieć, że temu zagadnieniu poświęcił znaczną część opiniowanej tu rozprawy. Z jednej bowiem strony z niezwykłą precyzją i akrybią metodologiczno-merytoryczną przybliżył i charakteryzuje historiograficzne osiągnięcia i naukowe w tym względzie uporządkowania prof. Gerarda Labudy i Aleksandra Labudy, czyniąc to w kontekście dobrze rozpoznanej literatury; z drugiej zaś – łącząc metodę badań historycznych z prawidłami o charakterze literaturoznawczym – panoramicznie omawia kaszubskie wierzenia, zwyczaje oraz słowiańskie bóstwa tudzież kaszubskie demony funkcjonujące

w literackiej przestrzeni Pomorza. Stąd analizuje reprezentatywne (znaczące) postacie występujące najczęściej u najbardziej znanych pisarzy kaszubskich w ich wiodących utworach: H. Derdowskiego, A. Majkowskiego, L. Heykego, J. Karnowskiego i J. Drzeżdżona. Wydobywając z owych tekstów duchy bóstw i demonów – a chodzi tu przede wszystkim o Smętka, Morę, Straszka, Stołema, Krośnięta oraz bóstwa słowiańskie – dokonuje ich odpowiedniego zestawienia i wielce wymownego porównania. Dzięki tak zastosowanej analizie i komparatyście może wiarygodnie i przekonująco skonstatować, że w literaturze kaszubskiej znajdujemy nie tylko postacie z kaszubskiej demonologii i słowiańskiej mitologii, lecz także udane kreacje mitów. Najlepiej widać to na przykładzie Smętka, któremu w dotychczasowym dorobku literackim poświęcono najwięcej miejsca, a który został m.in. skojarzony (głównie u Karnowskiego) ze słowiańskim Światowitem. Szkoda tylko, że omawiając literacką kreację Smętka, nie odwołał się autor do dramatów ks. Bernarda Sychty (chodzi głównie o utwory: *Spiaćcë wòjskò* i *Przebùdzenié*), a także do jego opracowania w „Języku Polskim” (Sychta 1957).

Sumiennosc i widoczny ponad wszelką wątpliwosc perfekcjonizm w prowadzeniu procesu badawczo-interpretacyjnego przez T. Linknera upowazniaja go do formułowania odkrywczych i nowatorskich tez, jakze istotnych w rozpoznaniu całokształtu zjawisk kaszubsko-pomorskiego kręgu kulturowego. Gdy – tytułem drobnej egzemplifikacji – w kontekście słowiańskiej mitologii i współczesnej historiografii analizuje funkcjonowanie czarownic, zwanych też wiedźmami, babami, guślarkami, Złotymi Babami i Ciotami, podkreśla oraz uzasadnia – powołując się przy tym już to na własne badania, już to na ustalenia innych kulturoznawców i językoznawców – że zwłaszcza te ostatnie były zasadniczo sprawczyniami ludzkiego szczęścia i radości, bez cienia wątpliwosci komplementarnie wzbogaca w ten sposób dotychczasowy stan wiedzy.

Zresztą w podobnych kategoriach należy oceniać fragmenty książki przybliżające osoby i dzieła, dzięki którym rosło zainteresowanie polskim Pomorzem, jego zabytkami, kulturą i zwyczajami. W takim bowiem świetle trzeba widzieć wieloaspektowo scharakteryzowane przedsięwzięcia pisarskie Bernarda Chrzanoskiego oraz Władysława Orkana, którzy – sami zafascynowani Wybrzeżem, morzem i Kaszubami, publikujący następnie swoje wrażenia w licznych utworach o charakterze wspomnieniowo-kronikarsko-opisowym – wygenerowali dość powszechne zainteresowanie tymi terenami, z całym ich bogactwem historyczno-kulturowym, wśród pisarzy, polityków, malarzy. A jeżeli dodać do tego kontekstualne – często nieznane dotąd bądź słabo zauważane w rozproszonych publikacjach – dane o przedsięwzięciach badaczy kultury kaszubskiej (Krzysztof C. Mrongowiusz, Oskar Kolberg) i ich dorobku czy panoramiczne przybliżenie poetyckiej aktywności ks. Symforiana Tomickiego, osadzonego przez dwa lata w Wisłoujściu (Linkner 2017, s. 172–183), nietrudno się przekonać o rozległości

procesu badawczo-interpretacyjnego kościersko-gdańskiego uczonego. Choć ma on w pewnym sensie rację, gdy pisze o S. Tomickim, że „niewiele dotąd o tym autorze mówiono”, to – jeśli wolno – skromne wypełnienie tej luki można znaleźć w mojej monografii (Walkusz 2003), w której niegdysiejszemu redaktorowi wielkopolskiemu i pisarzowi poświęcono kilkadziesiąt stron tekstu. Uwzględniwszy ponadto ze swadą opisane perypetie i przygody życiowe twórców literatury kaszubskiej (np. zagraniczne doświadczenia H. Derdowskiego) tudzież dość bogate reminiscencje z życia polskiej diaspory (*O emigracji do Ameryki, Kanady i Brazylii z listów i wspomnień*, s. 232–243; *Filmowe sekwencje z kanadyjskich Kaszub*, s. 245–260; *Poeta i rzeźbiarz z Toronto*, tj. Wojciech Strahl, s. 261–276), otrzymamy w miarę pełny obraz niezwykle ciekawej, tak od strony treści, jak i edycji, a rekomendowanej tu książki prof. T. Linknera, zaiste stanowiącej bogaty tematycznie ogród „wszelkich treści pełen”, zdominowany wszak problematyką kaszubską.

Ponieważ praca ta stanowi ważne uzupełnienie dotychczasowej wiedzy (często też wiarygodne skorygowanie błędnych i aż nadto obiegowych opinii – np. dotyczących Maryli Wolskiej i Marii Wolskiej) o literaturze i kulturze kaszubsko-pomorskiej bądź dotyczącej Kaszub w ich dziejowych uwarunkowaniach, pozostaje tylko postulować jej gruntowne przestudiowanie, na co w pełni zasługuje. Postulat taki rodzi się nie tylko z racji mnogości wątków poddanych tutaj wspólnemu mianownikowi w przystępnej i oryginalnej formie, ale również z powodu zupełnie nowych treści. W ten bowiem sposób w pełni realizuje się fundamentalny postulat nauki, ciągle poszukującej i uprzystępniającej niezbadane kwestie. Można to tylko osiągnąć po dotarciu i umiejętnym zinterpretowaniu źródeł, co w pełni się autorowi udało.

Bibliografia

- Linkner T. (2021), *Kaszubski wirydarz wszelkich treści pełen*, Gdańsk 2021.
- Potocki W. (1907), *Ogród, ale nie plewiony*, w: tegoż, *Ogród fraszek*, t. 1–2.
- Linkner T. (1987), *Z Mare Tenebrarum na słoneczny Hel. W kręgu myśli bałtycko-pomorskiej Tadeusza Micińskiego*, Gdańsk.
- Linkner T. (1991), *Mitologia słowiańska w literaturze Młodej Polski*, Gdańsk.
- Linkner T. (1996), *Heroiczna biografia Remusa, W zwierciadle mitu i kaszubskich wierzeń*, Gdańsk.
- Linkner T. (1998), *Słowiańskie bogi i demony. Z rękopisu Bronisława Trentowskiego*, Gdańsk 1998.
- Linkner T. (2014), *W romantycznym kręgu słowiańskich wierzeń*, Gdańsk.
- Sychta B. (1957), *Kaszubskie nazwy diabła. Wyjątki ze słownika kaszubskiego*, „Język Polski” 37, z. 1.

Linkner T. (2017), *Gdańskie sonety sprzed półtora wieku*, „Cywilizacja i Polityka” 15, nr 15.

Walkusz J. (2003), *Piórem i słowem. Aktywność literacka polskiego duchowieństwa katolickiego na Pomorzu Nadwiślańskim, Warmii i w Wielkopolsce w latach 1848–1939*, Pelplin 2003.

Trembecki J.T. (1910–1911), *Wirydarz poetycki*, t. 1–2, Lwów.